

نیازسنجی

در سازمان‌های بهداشتی، درمانی و آموزشی

سیستم بهداشت و درمان - برنامه‌ریزی در سیستم بهداشت و درمان

اصول نیازسنجی - الگوها و تکنیک‌های نیازسنجی

(به انضمام معرفی سایتهای مفید در زمینه نیازسنجی)

تألیف:

سوسن بهرامی

دکتر محمد حسین یارمحمدیان

زمستان ۱۳۸۳

یار محمدیان، محمد حسین، ۱۳۴۳-

نیاز سنجی در سازمانهای بهداشتی درمانی و آموزشی ... /

تألیف محمد حسین یار محمدیان، سوسن بهرامی- اصفهان: هنرهای زیبا:

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی استان اصفهان، ۱۳۸۳.

ISBN 964- 95641- 0-1

۱۷۸ص.

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا.

۱. بهداشت- برنامه ریزی ۲. پزشکی- خدمات ۳. بهداشت همگانی- خدمات

الف. سوسن . بهرامی ب. دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی استان

اصفهان ج. عنوان .

۳۶۲/۱۰۶۸

RA ۳۹۴/۹/ ۲ ن ۹

۳۸۵۴۴-۸۳ م

کتابخانه ملی ایران

نام کتاب : نیاز سنجی در سازمانهای بهداشتی درمانی و آموزشی ...

مؤلفین : دکتر محمد حسین یار محمدیان، سوسن بهرامی

ناشر : هنرهای زیبا

انتشارات : دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

محل نشر : اصفهان

تاریخ نشر : چاپ اول- ۱۳۸۳

حروف چینی : محبوبه شجاعی

لیتو گرافی : سوژه

چاپ : گستر قائم

صحافی : پیمان

تیراژ : ۲۰۰۰

شابک : ۹۶۴-۹۵۶۴۱-۰۰-۱

شابک (جلد گالینگور) ۹۶۴-۸۳۴۲-۶۲-۸

قیمت : ۲۱۰۰۰ ریال

کلیه حقوق برای دانشگاه علوم پزشکی اصفهان محفوظ است.

صندوق پستی: ۳۱۹-۸۱۷۴۵- تلفن: ۷-۰۶۶-۲۹۳۳-۰۳۱۱

پیشگفتار

اولین و اساسی ترین گام در برنامه ریزی هر سیستمی، تعیین و شناسایی نیازها (نیازسنجی) می باشد، که اگر به درستی انجام شود، مبنای عینی تری برای برنامه به عنوان نقشه اثربخشی فراهم خواهد شد. هرکجا مسئله تدوین طرح ها و اتخاذ تدابیر آموزشی و بهداشتی مطرح باشد ضرورتاً بایستی از نیازسنجی استفاده کرد.

نیازسنجی با شناسایی نیازهای مهم، مبنایی برای تعیین اهداف و تبعاً بستر مناسبی برای سازمان دهی سایر عناصر مهم حول محور نیازهای اولویت یافته فراهم می سازد. بنابراین کلیه تصمیمات درخصوص تدارک اهداف خاص، محتوای آموزشی مناسب و استفاده موثر از منابع و امکانات محدود (انسانی، مالی و مادی) تابعی از مطالعات نیازسنجی است از این رو شایسته تأمل و دقت علمی است. علیرغم اهمیت نیازسنجی، این فرآیند کمتر در برنامه ریزی سیستم های آموزشی و بهداشتی مورد توجه قرار گرفته است. این مسئله شاید به علت جوانی موضوع و گستردگی آن و کمبود محسوس منابع علمی در این زمینه در کشور ما باشد.

بنابراین کتاب حاضر، به بررسی مبسوط مفاهیم، منابع، معیارها، اصول و سطوح نیازسنجی پرداخته است و همچنین به علت تنوع و تعدد الگوها و تکنیک های نیازسنجی، با بکارگیری یک بینش سیستماتیک، برخی از الگوها و تکنیک های متنوع را در یک چارچوب کلی مورد مطالعه قرار داده تا بررسی فرآیند نیازسنجی به راحتی صورت گیرد.

در طراحی محتوای این کتاب سعی شده اصول طراحی کتابهای درسی حتی الامکان رعایت شود و کتاب براساس سرفصل های درس هایی چون برنامه ریزی خدمات بهداشتی و درمانی تهیه و تدوین گردیده است. این کتاب برای دانشجویان دوره های مختلف کارشناسی، کارشناسی ارشد مدیریت خدمات بهداشتی و سایر رشته های مرتبط مفید است. همچنین برای کلیه پژوهشگران، مدیران و برنامه ریزان سیستم های بهداشتی، درمانی و آموزشی قابل استفاده می باشد.

فهرست مطالب

فصل ۱: سیستم بهداشت و درمان	۱
اهداف رفتاری	۱
عنوان‌های فصل	۱
چگونگی تشکیل وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی	۳
سیاست‌های بهداشتی و درمانی	۵
نظام بهداشتی و درمانی کشور ایران	۱۰
سطح‌بندی و ادغام خدمات و ارائه خدمت از طریق نظام ارجاع	۲۰
انواع نظام‌های عرضه خدمات بهداشتی	۲۳
نگرش سیستمی در خدمات بهداشت و درمانی	۲۴
مروری بر فصل	۲۹
فصل ۲: برنامه‌ریزی در سیستم بهداشت و درمان	۳۳
اهداف رفتاری	۳۳
عنوان‌های فصل	۳۳
تعریف مدیریت	۳۵
تعریف مدیریت خدمات بهداشتی	۳۵
تعریف برنامه‌ریزی	۴۵
مراحل برنامه‌ریزی	۴۸
جایگاه نیازسنجی در فرآیند برنامه‌ریزی بهداشت و درمان	۵۵
مروری بر فصل	۵۶
فصل ۳: اصول نیازسنجی	۵۹
اهداف رفتاری	۵۹

عنوان‌های فصل	۵۹
نیاز محرک رفتار انسان	۶۱
مفهوم نیازسنجی	۶۳
چگونه می‌توان نیازها را طبقه‌بندی کرد	۷۱
اصول نیازسنجی	۷۵
سطوح نیازسنجی	۷۷
انواع نیازسنجی	۷۹
ملاک‌های انتخاب نوع الگوهای نیازسنجی	۸۰
تعیین شاخص برای اولویت‌بندی نیازها	۸۱
مروری بر فصل	۸۴
<u>فصل ۴: شناسایی الگوها و تکنیک‌ها در نیازسنجی</u>	۸۷
۱ اهداف رفتاری	۸۷
عنوان‌های فصل	۸۷
الگوها و تکنیک‌ها	۸۹
الگوها و تکنیک‌های نیازسنجی	۸۹
مروری بر فصل	۹۵
<u>فصل ۵: الگوها و تکنیک‌های نیازسنجی در نظام‌های آموزشی، بهداشتی - درمانی</u>	۹۷
۱ اهداف رفتاری	۹۷
عنوان‌های فصل	۹۷
الف) الگوها و تکنیک‌های هدف - محور	۹۹
انواع پرسشنامه	۱۰۶
ب) تکنیک‌های توافق‌سنجی	۱۱۰
ج) تکنیک‌های مسئله‌محور	۱۱۹

۱۲۷	 (د) الگوهای ترکیبی در نیازسنجی آموزشی
۱۲۷	 (۱) طرح جامع نیازسنجی
۱۲۹	 (۲) الگوی تحلیل SWOT
۱۳۱	 مراحل الگوی تحلیل SWOT
۱۳۳	 (۳) الگوی نیازسنجی آموزشی ناتو (NATO)
۱۳۷	 (۴) الگوی سیپ (CIPO)
۱۳۹	 (۵) الگوی پروچاسکا
۱۴۲	 (۶) الگوی دیک و کری (۱۹۹۰)
۱۴۴	 (ه) تکنیک‌های کیفی نیازسنجی
۱۴۸	 (ی) تکنیک‌های کمی نیازسنجی
۱۵۴	 مروری بر فصل

پیوستها :

پیوست (۱): نمونه ای از کاربرد الگوهای هدف - محور در نیازسنجی: تکنیک تجزیه و تحلیل شغل	۱۶۰
پیوست (۲): نمونه از کاربرد پرسشنامه در نیازسنجی	۱۶۶
پیوست (۳): نمونه یک بررسی فرضی از کاربرد تکنیک های توافق سنج: تکنیک دلفی	۱۷۱
پیوست (۴): نمونه یک بررسی فرضی از کاربرد تکنیک های مسئله - محور :	
تکنیک رویداد مهم	۱۷۶

مقدمه

کتابی که به همت استاد محترم و همکار دانشمند جناب آقای دکتر یارمحمدیان (استادیار و رئیس دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان) و سرکار خانم بهرامی (کارشناس مامایی و کارشناس ارشد برنامه ریزی آموزشی) تدوین شده است از جنبه های زیر در خور توجه است :

نخست اینکه دلسوزی و عطف توجه به سلامت مردم اصولا دارای تاریخ شیرین و پر جاذبه ای است ، در ایران مرحوم دکتر نجم آبادی و شرق شناس معروف ادوارد براون تاریخ پزشکی و تاریخ بیمارستانهای ایران را به دقت ثبت و به رشته تحریر درآورده اند. متأسفانه آنچه به نیم قرن اخیر مربوط میشود ، در زمینه بهداشت و درمان ایران اثر قابل استناد و جامعی غیر از کتاب سلامت در ایران ، تالیف دکتر مرنندی و همکاران و شبکه بهداشتی ایران تالیف بزرگوارانی چون دکتر شادپور و دکتر پيله رودی به چاپ نرسیده است. بدون تردید پرداختن به سیر تاریخی تحولات بهداشت و درمان کشورها از نقطه نظرهای زیر حائز اهمیت است :

۱- ثبت میزان اثر پذیری نظام سلامت کشور از تجارب تاریخی ، ارزشهای فرهنگی ، منابع اجتماعی.

۲- سیاستگذاری دولت ها در زمینه تعهداتشان در قبال عوامل مذکور.

۳- چگونگی تعیین و تشخیص اولویت و شیوه های شکل دهنده نظام بهداشتی .

۴- نتایج حاصل و باز خورد آن برای ایجاد بهبود و انجام اقدامات اصلاحی .

بدانگونه که مولفین محترم اشاره کرده اند، طی مراحل فوق مستلزم توجه به سیر تاریخی ، به ویژه تحلیل تحولات انجام شده و نتایج آن در سلامت مردم و توفیق برنامه و خط مشی راهبردی آن است .

با توجه به این ضرورتها باید خوشحال بود که مولفین محترم در مسیر ثبت این تحولات و مسیر تاریخی سلامت در ایران دست به کار شده اند. دوم اینکه نیاز سنجی

در قلمرو بهداشت و درمان به تعیین فاصله وضع موجود و اهداف برنامه های سلامت و میزان دستیابی به نتایج مورد انتظار مدنظر دارد. مولفین محترم در این زمینه نو، با دقت و ظرافت خاصی گام نهاده اند بطوریکه ضمن تعریف و توضیح مبانی نظری در قلمرو نیازسنجی به الگوهای مهم نیازسنجی از جمله الگوی استقرایی، قیاسی و نظریات کارشناسان سرشناس این مباحث، مانند کافمن، تکنیک های دلفی، فیش بول و طرح های جامع نیازسنجی پرداخته و اصول آنرا برشمرده اند.

در توضیح سطوح نیازسنجی، مولفین به سطح جهانی، ملی، منطقه ای و سازمانی اشاره نموده و اصول تداوم، جامعیت، ضرورت مشارکت، واقع بینی و رعایت ملاحظات فرهنگی را برشمرده اند.

خلاصه اینکه الگوهای ساده ولی علمی و مفید کتاب به منظور درک ضرورت نیازسنجی قبل از اجرای برنامه ها، و نیز به منظور اندازه گیری عملکرد در زمینه نیازهای واقعی از مقوله های مهم و جالب توجه مدیریت، به ویژه در قلمرو بهداشت و درمان به شمار می رود. مطالب کتاب را به لحاظ علاقه به بحث های مربوط به نیازسنجی به دقت دنبال کردم و از مولفین محترم به خاطر این تلاش با ارزش سپاسگزارم. خواندن این اثر فشرده ولی جامع و مفید را به دانشجویان رشته های بهداشتی و درمانی، کارشناسان و پژوهشگران محترم توصیه می کنم.

با آرزوی توفیق بیشتر مولفین محترم

دکتر ابراهیم صدقیانی، رئیس انجمن علمی اداره

امور بیمارستان ها، عضو هیئت مورد تخصصی

رشته خدمات بهداشتی و درمانی - خرداد ۱۳۸۲